

Anetta Waśniewska

Akademia Morska w Gdyni

PROBLEMY ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ (NA PODSTAWIE BADAŃ)

Ekonomia społeczna obejmuje różne sfery życia społecznego i gospodarczego. Jej ideą jest pomoc ludziom, a w szczególności przeciwdziałanie wykluczeniom społecznym.

Celem referatu jest przedstawienie problemów związanych z rozwojem ekonomii społecznej na obszarze podregionu elbląskiego na podstawie przeprowadzonych badań na grupie 274 organizacji pozarządowych. Badanie przeprowadzono w maju i czerwcu 2010 roku, w ramach Obserwatorium Ekonomii Społecznej.

WSTĘP

Ekonomia społeczna nie jest nowym zjawiskiem. Po raz pierwszy zainteresowano się nią we Francji w XIX wieku. Stanowiła ona sposób na uporanie się z rozwojem przemysłu, wzrostem znaczenia demokracji i zmianami ustrojowymi, które miały miejsce w tamtym okresie. Funkcjonujące wówczas przedsiębiorstwa miały charakter spółdzielni, a podstawą ich działania była przede wszystkim wzajemna pomoc.

Ruch spółdzielczy zapoczątkowany został w Polsce w okresie międzywojennym i był jednym z najdynamiczniej rozwijających się w Europie. Przejawem tego są istniejące między innymi po dziś dzień kasy oszczędnościowo-pożyczkowe (kasy Stefczyka), spółdzielnie działające w środowisku wiejskim, które mimo upływu lat nadal funkcjonują na terenie Polski.

Celem artykułu jest ukazanie trudności, z jakimi obecnie borykały się podmioty funkcjonujące w ramach ekonomii społecznej w podregionie elbląskim w 2010 roku oraz próba ich oceny. Do osiągnięcia celu zastosowano metodę badania ankietowego na grupie 274 organizacji pożytku publicznego. Ankieta objęto stowarzyszenia, fundacje, związki, związki stowarzyszeń, spółdzielnie, instytucje społeczne kościoła lub związku wyznaniowego, kluby i organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego.

Zaprezentowane w referacie wyniki dotyczą tylko części ankiety, na którą łącznie złożyło się 48 pytań otwartych i zamkniętych.

1. POJĘCIE EKONOMII SPOŁECZNEJ

Nie ma jednoznacznej definicji pojęcia ekonomii społecznej w naukach ekonomicznych. Najczęstszym sposobem jej definiowania jest wymienienie podmiotów, które funkcjonują w jej ramach, i określenie zasad ich funkcjonowania.

Z definicji zaproponowanej przez europejską sieć badawczą EMES (European Research Network) ekonomia społeczna jest działalnością nakierowaną przede wszystkim na cele społeczne, a osiągnięte w ten sposób zyski są ponownie wykorzystywane przez wspólnotę. Według tego podejścia celem funkcjonujących przedsiębiorstw w ramach ekonomii społecznej nie jest maksymalizacja zysku, tak jak ma to miejsce w ujęciu ekonomicznym, ale funkcjonowanie dla dobra wspólnoty. EMES określiła również kryteria ekonomiczne i społeczne, którymi powinny kierować się organizacje prowadzące swoją działalność w ramach ekonomii społecznej.

Według EMES ekonomię społeczną powinny charakteryzować kryteria ekonomiczne i społeczne. Wśród cech ekonomicznych znalazły się:

- działalność oparta na produkcji i sprzedaży wytwarzanych dóbr (towarów i usług);
- niezależność funkcjonowania względem administracji publicznej i przedsiębiorstw prywatnych;
- podejmowanie ryzyka związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej;
- zatrudnianie osób, mimo możliwości korzystania z wolontariatu.

Wśród cech społecznych na uwagę zasługuje:

- realizowanie przede wszystkim celów społecznych, a nie ekonomicznych (przychody ze sprzedaży, wielkość zysku nie stanowią podstawy prowadzenia działalności);
- prowadzenie działalności jako inicjatywy społeczności lokalnej, która ma jej służyć;
- zasada demokratycznego zarządzania i podejmowania decyzji, gdzie każdy ma jeden głos;
- w działania angażuje się jak najwięcej osób tworzących daną społeczność (partycypacja);
- osiągnięte zyski są dystrybuowane wśród społeczności lokalnej.

W ujęciu polskim najczęściej stosowaną definicją ekonomii społecznej jest podejście Z. Narskiego, według którego ekonomia społeczna zajmuje się zasadami i prawidłowościami podziału tej części dochodu, która przypada ludności oraz przyczynia się do wzrostu dobrobytu społecznego i przekłada się na sprawność gospodarowania [4]. Według J. Kwiatkowskiego i A. Okraszewskiej [2] ekonomię społeczną należy utożsamiać z gospodarką społeczną, solidarną lub obywatelską. Autorzy zwracają uwagę, że jest to ekonomia odnosząca się i uwzględniająca potrzeby społeczności lokalnych, która przyjmuje odpowiedzialność za swój los [2].

2. PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ

Uznaje się, że po raz pierwszy wagę ekonomii społecznej w Unii Europejskiej dostrzeżono w 1994 roku. Wówczas w białej księdze określono podmioty funkcjonujące w ramach ekonomii społecznej, do których zaliczono między innymi: spółdzielnie, towarzystwa wzajemne, przedsiębiorstwa społeczne oraz stowarzyszenia i fundacje.

Funkcjonujące w ramach ekonomii społecznej podmioty mają różne formy prawne i organizacyjne. Statuty organizacji ekonomii społecznej dopuszczają prowadzenie trzech rodzajów działalności zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie [1] (nowelizacja ustawy miała miejsce w styczniu 2010 roku). Do tych działalności zalicza się:

- działalność nieodpłatną – za którą nie jest pobierane wynagrodzenie;
- działalność odpłatną pożytku publicznego – za którą pobierane jest wynagrodzenie, ale nie wyższe niż koszty bezpośrednie prowadzenia działalności;
- działalność gospodarczą – dochód uzyskany z prowadzenia działalności gospodarczej musi zostać przeznaczony na realizację celów statutowych i nie może być podzielony między członków organizacji.

Do podmiotów ekonomii społecznej zalicza się:

- organizacje pozarządowe: fundacje, stowarzyszenia, związki stowarzyszeń, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, organizacje lub instytucje społeczne kościoła lub związku wyznaniowego, czy przedstawicielstwa organizacji zagranicznej;
- zakłady aktywności zawodowej;
- spółdzielnie;
- centra integracji społecznej i inne.

Głównym celem działalności podmiotów funkcjonujących w ramach ekonomii społecznej jest integracja społeczno-zawodowa osób wykluczonych społecznie, do których zalicza się: więźniów, osoby, które wyszły z uzależnień, osoby niepełnosprawne, przewlekle chore, imigrantów czy też kobiety powracające na rynek pracy po urlopie wychowawczym. Osiągnięty w tym przypadku zysk traktowany jest jako narzędzie pomocy dla tych ludzi, którym z różnych przyczyn nie powiodło się w życiu, i przeznaczany jest na kontynuowanie i rozwijanie działalności podmiotów pożytku publicznego.

3. PROBLEMY ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

Od 1 maja do 30 czerwca 2010 roku przeprowadzono badanie podmiotów funkcjonujących w ramach ekonomii społecznej na obszarze podregionu elbląskiego (NUTS 54), do którego zalicza się powiaty elbląski, ostródzki, braniewski i iławski oraz miasto Elbląg. Badanie przeprowadzono w ramach realizacji „Badania potencjału podmiotów ekonomii społecznej” Obserwatorium Ekonomii Spo-

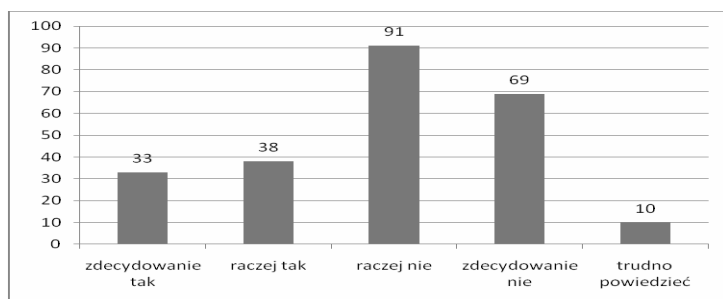
łącznej. Badanie miało na celu uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące działań statutowych oraz określenie szans i zagrożeń, przed którymi stoją organizacje pożytku publicznego.

Do badania wytypowano 330 organizacji, z których 56 odmówiło uczestnictwa w ankiecie bez podania przyczyn. W związku z tym otrzymano 274 odpowiedzi na pytania związane z funkcjonowaniem organizacji w ramach ekonomii społecznej.

W badaniu wzięło udział łącznie: 232 stowarzyszenia, 26 fundacji, pięć związków stowarzyszeń, cztery związki, trzy spółdzielnie, dwie organizacje lub instytucje społeczne kościoła lub związku wyznaniowego, po jednym klubie i organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego. Najstarsze z ankietowanych stowarzyszeń podało za rok powstania 1864, a najmłodsze 2010 rok. Najstarsza fundacja powstała w 1965 roku, a najmłodsza podała za rok rejestracji 2009.

Odpowiedzi dotyczące problemów funkcjonowania organizacji pożytku publicznego, z którymi borykały się organizacje w ciągu ostatnich dwóch lat, pogrupowano według skali semantycznej na problemy: zdecydowanie odczuwalne, raczej odczuwalne, raczej nieodczuwalne, zdecydowanie nieodczuwalne, trudno powiedzieć.

Pierwsze pytanie odnosiło się do reguł współpracy organizacji z administracją publiczną. Na pytanie odpowiedziało 241 organizacji, 33 organizacje odmówiły wzięcia udziału w badaniu. Dominowała odpowiedź „raczej nie”. Na drugim miejscu znalazła się „zdecydowanie nie”. Łącznie uzyskano 160 odpowiedzi negatywnych. Najrzadziej udzielono odpowiedzi „trudno powiedzieć” (rys. 1).

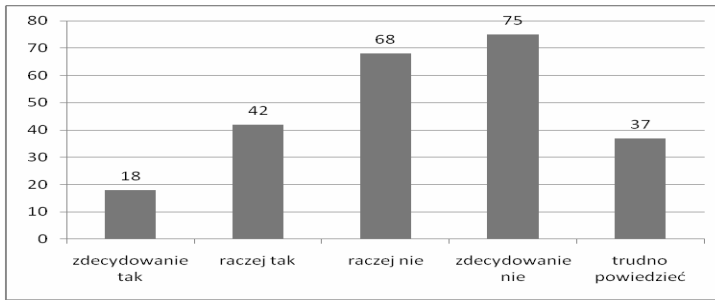

Rys. 1. Problem: niejasne reguły współpracy z administracją publiczną

Fig. 1. Problem: unclear rules of cooperation with public administration

Na podstawie otrzymanego rozkładu odpowiedzi należy sądzić, że około 29,5% organizacji uważa, że istnieją niejasne reguły współpracy z administracją publiczną. Natomiast 66,4% ankietowanych twierdzi, że takich problemów nie ma.

Drugie pytanie dotyczyło niedoskonałości lub braku przepisów regulujących funkcjonowanie organizacji pożytku publicznego. Na pytanie uzyskano 240 odpowiedzi, czyli 34 organizacje odmówiły wzięcia udziału w pytaniu. W przypadku 143 ankiet otrzymano odpowiedź „zdecydowanie nie” lub „raczej nie”, a 37 organizacji stwierdziło, że „trudno powiedzieć”. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 2.

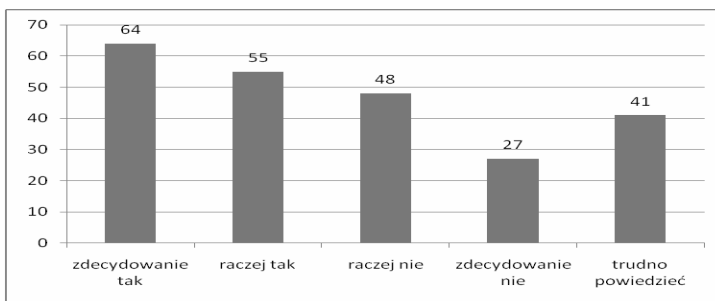

Rys. 2. Problem: niedoskonałość lub brak przepisów regulujących działania organizacji

Fig. 2. Problem: *The inadequacy or lack of rules governing the activities of the organization*

Na podstawie rozkładu odpowiedzi należy sądzić, że jedynie 25,0% organizacji widzi problem w regulacjach prawnych odnoszących się do działań organizacji. Dla 59,6% ankietowanych obecnie obowiązujące przepisy prawa lub ich brak nie utrudniają prowadzonej przez nich działalności.

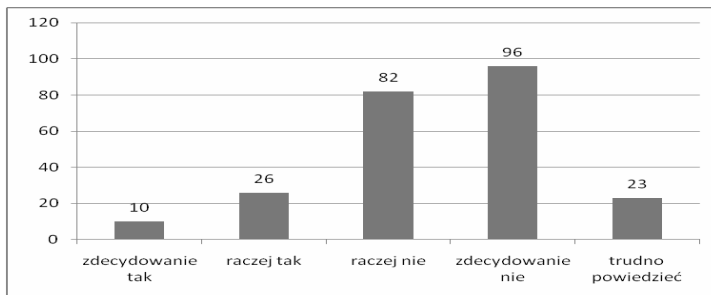
Kolejny problem dotyczył nadmiernie skomplikowanych formalności związanych z korzystaniem ze środków grantodawców, sponsorów lub funduszy Unii Europejskiej. Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 235 organizacji. W przypadku 119 organizacji jest to problem, w tym 64 organizacje stwierdziły, że jest to zdecydowany problem, zaś 31,9% nie widzi w tej kwestii trudności. Największy odsetek respondentów wśród wszystkich ankietowanych problemów, bo aż 17,4%, nie miał zdania na tak postawiony problem. Rozkład odpowiedzi przedstawiono na rysunku 3.

Rys. 3. Problem: nadmiernie skomplikowanych formalności związanych z korzystaniem ze środków grantodawców, sponsorów lub funduszy UE

Fig. 3. Problem: *overly complicated formalities related to the use of, sponsors or EU funds*

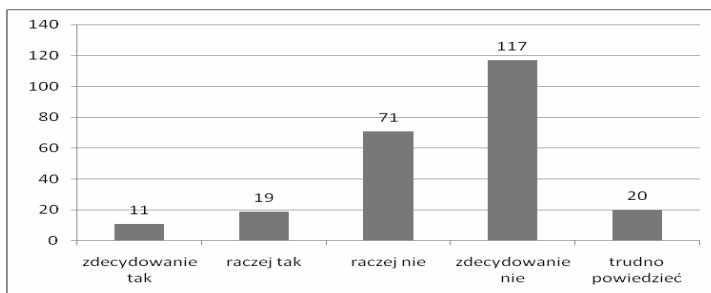
Za kolejny problem uznano brak dostępu do wiarygodnych i ważnych z punktu widzenia organizacji informacji, które mogą przydać się do jej sprawnego działania czy zarządzania. Na to pytanie uzyskano łącznie 237 odpowiedzi, z czego 178 organizacji nie uznało tego za problem. Jednie 36 uznało tę sytuację za problemową, a 23 organizacje nie miały zdania. Odpowiedzi przedstawiono na rysunku 4.

Rys. 4. Problem: brak dostępu do wiarygodnych informacji, ważnych dla organizacji

Fig. 4. Problem: lack of access to reliable information, important for organizations

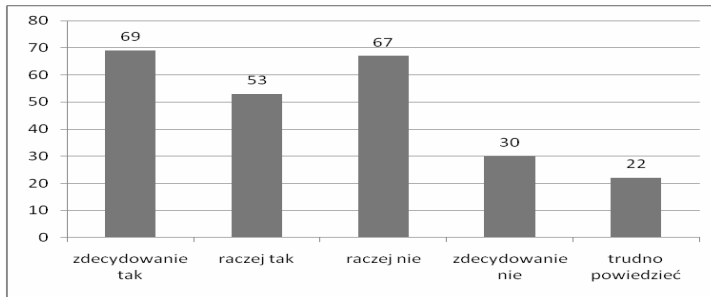
Następny problem odnosił się do wizerunku organizacji pozarządowych w oczach opinii publicznej i w mediach, który często przekłada się na brak zaufania. Na pytanie udzieliło odpowiedzi 238 organizacji. W przypadku 20 organizacji otrzymano odpowiedź „trudno powiedzieć”, a 188 organizacji stwierdziło, że nie widzi w tym żadnego problemu. Dla 12,6% ankietowanych jest to problem. Sytuację przedstawia rysunek 5.

Rys. 5. Problem: niekorzystny wizerunek organizacji pozarządowych w oczach opinii publicznej i w mediach, brak zaufania do organizacji pozarządowych

Fig. 5. Problem: The negative image of NGOs in the eyes of the public and the media, lack of trust in NGOs

Za problem uznano również trudności w zdobywaniu środków finansowych lub sprzętu, który jest niezbędny dla prawidłowego i sprawnego funkcjonowania organizacji. Na pytanie otrzymano 241 odpowiedzi, z czego „zdecydowanie tak” zaznaczyło 69 organizacji, a 67 – „zdecydowanie nie”. 22 organizacje nie umiały określić, czy stanowi to dla nich problem. Łącznie odpowiedzi „tak” lub „raczej tak” udzieliły 122 organizacje, a 97 organizacji raczej nie widzi problemu lub twierdzi, że w ogóle go nie ma. Rozkład udzielonych na to pytanie odpowiedzi zaprezentowano na rysunku 6.

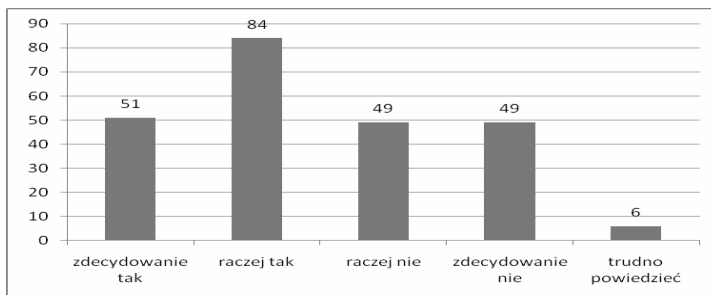

Rys. 6. Problem: trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu niezbędnego do prowadzenia działań organizacji

Fig. 6. Problem: the difficulty in obtaining funds and equipment necessary to conduct the activities of the organization

Problemem, z którym borykają się organizacje, to również brak osób gotowych bezinteresownie zaangażować się w działania organizacji.

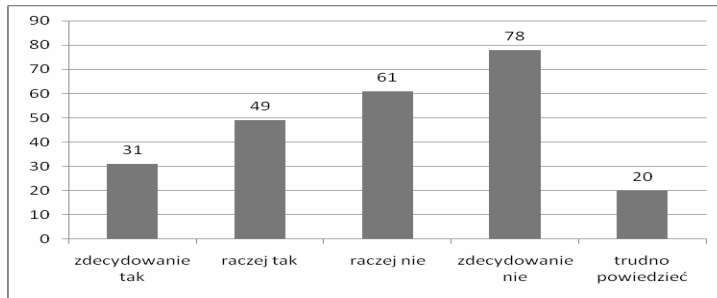
Brak chętnych osób jako problem uznało 135 organizacji, zakreślając odpowiedź „tak” lub „raczej tak”. Natomiast nie stanowi to problemu w przypadku 98 organizacji, z których 49 zaznaczyło odpowiedź „nie” i 49 „raczej nie”. Nie miało zdania 6 z ankietowanych organizacji pożytku publicznego. Najmniejszy odsetek respondentów wśród wszystkich ankietowanych problemów, bo jedynie 2,5%, nie umiało udzielić odpowiedzi na tak postawione pytanie. Odpowiedzi przedstawiono na rysunku 7.

Rys. 7. Problem: brak osób gotowych bezinteresownie angażować się w działania organizacji

Fig. 7. Problem: lack of people willing to freely engage in the activities of the organization

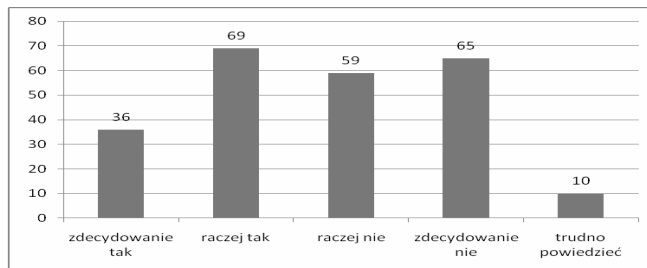
Za ósmy problem uznano trudności w utrzymaniu dobrego personelu i wolontariuszy. Wypowiedziało się 239 ankietowanych. 78 organizacji zdecydowanie nie widziało takiego problemu. Jednocześnie dla 80 organizacji jest to bardzo duży lub znaczący problem. 58,1% organizacji stwierdziło, że „zdecydowanie nie” lub „raczej nie” jest to dla nich problem. W przypadku 13,0% ogółu ankietowanych stanowi to bardzo duży problem. Odpowiedź „trudno powiedzieć” zaznaczyło 20 organizacji. Rozkład odpowiedzi przedstawiono na rysunku 8.

Rys. 8. Problem: trudności w utrzymaniu dobrego personelu, wolontariuszy

Fig. 8. Problem: the difficulty of maintaining good staff, volunteers

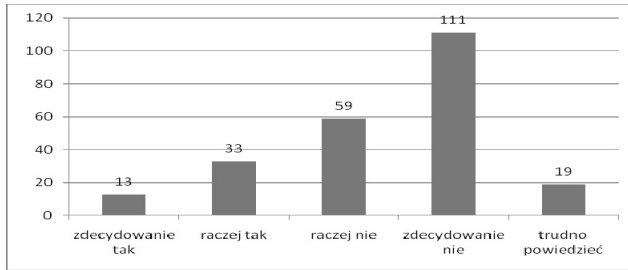
Następna kwestia dotyczyła znużenia liderów organizacji oraz osób zaangażowanych w jej działania. W tym przypadku udzielono 239 odpowiedzi. Zdecydowanie jest to problemem w przypadku 15,1% ankietowanych, natomiast w przypadku 27,2% ankietowanych zdecydowanie nie stanowi to problemu. Na tak sformułowane pytanie nie umiało udzielić odpowiedzi 4,2% ankietowanych organizacji. Odpowiedzi przedstawia rysunek 9.

Rys. 9. Problem: znużenie liderów organizacji, „wypalenie” osób zaangażowanych w jej prace

Fig. 9. Problem of fatigue leaders of organizations, to burn those involved in its work

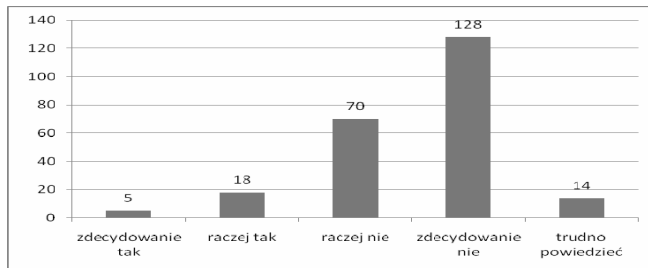
Dziesiąte pytanie dotyczyło braku współpracy lub konfliktów, które mają miejsce w środowisku organizacji pozarządowych. 72,3% odpowiedzi brzmiało „nie” lub „raczej nie”. Dla 5,5% organizacji jest to zdecydowanie duży problem. Natomiast 8,1% organizacji nie ma na ten temat zdania. Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 235 organizacji. Wyniki prezentuje rysunek 10.

Rys. 10. Problem: brak współpracy lub konflikty w środowisku organizacji pozarządowych

Fig. 10. Problem: lack of cooperation or conflict in NGOs

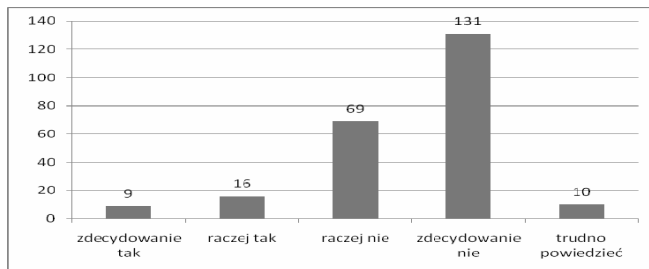
Za ważny problem stojący przed organizacjami uznano również konflikty z innymi instytucjami z pominięciem organizacji pozarządowych, które również mają miejsce w życiu gospodarczym. Na pytanie odpowiedziało 235 respondentów, z czego 84,3% uznało, że takich problemów nie ma lub raczej nie ma. W przypadku 14 organizacji otrzymano odpowiedź „trudno powiedzieć”. Jedynie 5 organizacji uznało, że zdecydowanie jest to problem, 18 organizacji zaznaczyło odpowiedź „raczej tak”. Rozkład odpowiedzi przedstawiono na rysunku 11.

Rys. 11. Problem: konflikty z innymi instytucjami (z wyłączeniem organizacji pozarządowych)

Fig. 11. Problem: Conflicts with other institutions (excluding non-governmental organizations)

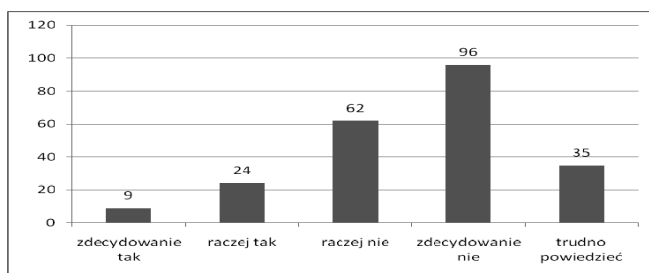
Przedostatnie pytanie postawione w ankiecie przed badanymi dotyczyło konfliktów i napięć wewnątrz samej organizacji, której są członkami. Uzyskano 235 odpowiedzi, z których „nie” lub „raczej nie” stanowiło 85,1%. Tylko w przypadku 9 organizacji stwierdzono, że występują tego typu konflikty i stanowią poważny problem, dla 16 jest to raczej problem. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 12.

Rys. 12. Problem – konflikty i napięcia wewnątrz samej organizacji

Fig. 12. Problem: conflicts and tensions within the organization

Ostatni problem dotyczył konkurencji ze strony innych organizacji pozarządowych. Odpowiedziało jedynie 226 organizacji. Dla 69,9% respondentów kwestia ta nie stanowi lub raczej nie stanowi problemu. Zdecydowanie jest to problem dla 9 organizacji. Nie miało zdania 35 organizacji pozarządowych (rys. 13).

Rys. 13. Problem – konkurencja ze strony innych organizacji pozarządowych

Fig. 13. Problem: competition from other NGOs

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi widać, iż niektóre z problemów dla jednych organizacji są bardzo ważne, dla innych nie stanowią problemu. Paradoksalnie ta sytuacja dotyczy większości uzyskanych odpowiedzi. Najczęściej zaznaczano odpowiedź „trudno powiedzieć”, co świadczy o tym, że organizacje widzą problemy i starają się je ograniczać.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone w podregionie elbląskim w 2010 roku badanie na grupie 274 podmiotów pożytku publicznego wykazało, że większość organizacji odczuwa problemy związane z prowadzeniem działalności w ramach ekonomii społecznej.

Na pytania dotyczące problemów chętnie odpowiedzi udzielały fundacje, spółdzielnie, organizacje społeczne kościoła lub związku wyznaniowego oraz samorządu gospodarczego i zawodowego. Niechętnie odpowiadały stowarzyszenia.

Za największy problem organizacje pożytku publicznego uznały trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu niezbędnego dla prawidłowego funkcjonowania oraz nadmiernie skomplikowane procedury dotyczące pozyskania środków z Unii Europejskiej, sponsorów czy grantodawców.

Najmniej istotny problem według organizacji działających w ramach ekonomii społecznej stanowią konflikty i napięcia wewnątrz samej organizacji oraz konflikty z innymi instytucjami. Organizacje funkcjonujące w ramach III sektora często ze sobą współpracują, działają na podobnym obszarze w celu poprawy sytuacji społeczności lokalnych. Konflikty między organizacjami utrudniałyby współpracę.

Mimo problemów związanych z funkcjonowaniem organizacji działających w ramach ekonomii społecznej ich liczba, rola i znaczenie rośnie w ujęciu lokalnym i krajowym.

Źródła rysunków: wyniki badań Obserwatorium Ekonomii Społecznej w Elblągu.

LITERATURA

1. Dz.U. 96, poz. 874 z dnia 24 kwietnia 2003 r. z późniejszymi zmianami.
2. Kwiatkowski J., Okraszewska A., *Ekonomia społeczna: moda czy remedium?*, Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, Kraków 2008.
3. Materiały udostępnione przez Obserwatorium Ekonomii Społecznej w Elblągu.
4. Narski Z., *Ekonomia społeczna. Zarys popularny*, Adam Marszałek, Toruń 2009.

THE PROBLEMS OF THE SOCIAL ECONOMY DEVELOPMENT

Summary

Social economy rewers to the public as well as the business sector. The idea of social economy is to help pe ople and counteract the social exclusion in particular.

Thea im of this report is to prezent the poblems of the social economy development in Elbląg and its area based on the survey witch was carried out In May and June 2010 within the Framework of the Observatory of Social Economy' among 274 non-governmental organizations.